

Vijftig jaar voordeel van de Interne Markt

Een van de grootste successen van de Europese Unie is de Interne Markt. Vijftig jaar marktintegratie heeft Nederland significant meer handel in goederen en diensten en buitenlandse directe investeringen opgeleverd. Nieuw onderzoek laat zien dat de Interne Markt per jaar gemiddeld tussen 1500 euro en 2200 euro aan het inkomen van de Nederlandse burger toevoegt.

Vijftig jaar geleden, in 1958, was Nederland met Duitsland, Frankrijk, België, Italië en Luxemburg grondlegger van de Europese Economische Gemeenschap (EEG). Een belangrijk doel van de EEG was de integratie van goederen-, diensten-, kapitaal- en arbeidsmarkten. Er is veel beleid geïmplementeerd om de integratie van deze markten tot stand te brengen. Op de ene markt is dit tot nu toe succesvoller verlopen dan op de andere. De 27 leden van de Europese Unie (EU) hebben met de Interne Markt (IM) inmiddels een mate van regionale economische integratie bereikt die uniek is in de wereld.

Het proces van marktintegratie in Europa is vorig jaar uitvoerig door Willem Molle in dit blad besproken en door het CPB en SCP in de Europese Verkenning (Molle, 2007; CPB/SCP, 2007). De beleidsinitiatieven voor verdieping van de Interne Markt en de uitbreidingen van de EU zijn daar aan de orde geweest. Dit artikel richt zich op de vraag wat marktintegratie heeft opgeleverd. Behalve dat marktintegratie een middel is om samenwerking in Europa te bevorderen, heeft het tot doel om aan de welvaart bij te dragen. Meer specifiek gaat dit artikel in op de vraag in hoeverre marktintegratie heeft bijgedragen aan het bruto binnenlands product (bbp) van Europa en in het bijzonder van Nederland. Andere studies hebben onderdelen van de interne markt gekwantificeerd, zoals de voltooiing van de Interne Markt tussen 1986 en 1992 (Emerson *et al.*, 1988; Europese Commissie, 2002). Hieronder wordt de bijdrage van de Interne Markt aan de handel in goederen tussen 1961 en 2005 becijferd en wordt vervolgens het effect daarvan op het inkomen bepaald.

Het onderzoek van het CPB waarop dit artikel is gebaseerd bestaat uit twee delen. In het eerste deel is een graviteitsvergelijking geschat om het effect van de IM op handel te identificeren (kader 1). Het tweede deel schat de bijdrage van handelstoename aan het inkomen. De schattingen houden rekening met andere mogelijke determinanten van handel en inkomensgroei en met de invloed van regionale

integratie op handelsverlegging. Handelsverlegging is het verschijnsel dat een land dat lid wordt van een handelsunie minder met landen buiten de unie gaat handelen, omdat dit relatief duurder wordt ten opzichte van handel met de leden van de unie. De technische details worden in Straathof *et al.* (2008) besproken.

Goederenhandel in de EU

Tussen 1962 en 2005 is de omvang van de goederenhandel tussen de EU-lidstaten gestegen van acht procent tot zeventig procent van de toegevoegde waarde in de goederenproductie van de EU-15-landen. Figuur 1 laat zien dat een groot deel van deze toename komt door de uitbreiding van de EU

Kader 1

Het graviteitsmodel

Het graviteitsmodel om internationale handelsstromen te verklaren werd voor het eerst in 1962 door Jan Tinbergen gebruikt. Het model voorspelt dat de omvang van de handel tussen twee landen positief afhangt van de economische omvang (bbp) van de landen en negatief van de bilaterale afstand. Het model dankt zijn naam aan de gelijkenis met de graviteitsvergelijking uit de natuurkunde. Naast fysieke afstand zijn er nog andere handelsbelemmerende of handelsbevorderende factoren. Een daarvan is lidmaatschap van de Interne Markt. Anderson en Van Wincoop (2003) hebben in belangrijke mate bijgedragen aan de theoretische onderbouwing van het graviteitsmodel. Zij concluderen dat het belang van een bilaterale handelsbelemmering mede bepaald wordt door de gemiddelde handelsbelemmering voor een land. Zo verlaagt de Interne Markt de gemiddelde handelskosten voor landen in de EU en verhoogt deze de relatieve kosten voor handel met niet-EU-landen.

Het graviteitsmodel in deze studie legt de nadruk op het effect van de Interne Markt op handel over de tijd. Het maakt gebruik van indicatorvariabelen per landenpaar om te controleren voor tijdsinvariante handelsbelemmeringen zoals fysieke afstand en handelsbevorderende factoren zoals gemeenschappelijke taal. Land- en jaar-specifieke indicatorvariabelen controleren voor verschillen in gemiddelde handelsbelemmeringen tussen landen over de tijd.

SINDS 1916

ARJAN LEJOUR, BAS STRAATHOF, GERT-JAN LINDERS EN JAN MÖHLMANN

Programmaleider en wetenschappelijk medewerker bij het Centraal Planbureau en universitair docent en promovendus aan de Vrije Universiteit Amsterdam

en een deel door de verdieping van de handelsrelatie met bestaande leden. In deze figuur geven de EU-10-staafjes bijvoorbeeld de handel aan tussen de oudste negen lidstaten en Griekenland.

Het uitbreidingseffect heeft twee oorzaken. Ten eerste betekent een groter ledenaantal per definitie meer interne handel. Ten tweede leidt uitbreiding ook tot een versnelde groei van de handel in de eerste jaren na toetreding. De intra-EU-handel met Denemarken, Ierland en het Verenigd Koninkrijk is met gemiddeld 6,2 procent per jaar gegroeid tussen 1973 (het jaar van toetreding) en 1982, terwijl de handel tussen de bestaande zes landen met gemiddeld 1,6 procent per jaar groeide. Iets vergelijkbaars geldt voor de toetreding van Spanje en Portugal. De intra-EU-handel met die landen groeide gemiddeld met 6,7 procent tussen 1986 en 1995, terwijl de intra-handel tussen de tien overige leden met 0,8 procent groeide. De toetreding van Finland, Oostenrijk en Zweden in 1995 heeft geen versnelde groei van de intra-handel tot gevolg, wat verklaard kan worden uit het feit dat deze landen voor hun toetreding al goed geïntegreerd waren in de interne markt vanwege hun lidmaatschap van de Europese Economische Ruimte.

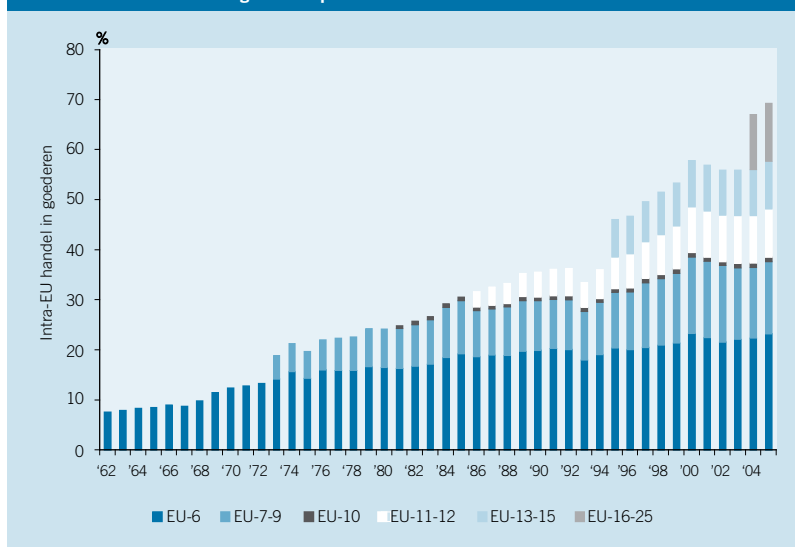
Effecten op goederenhandel

Het effect van de IM op handel wordt geschat middels een graviteitsvergelijking met een dummy die intra-EU-handelsrelaties identificeert ten opzichte van niet-EU-handelsrelaties. Daarnaast wordt een tweede dummy onderscheiden voor de handelsrelatie tussen Nederland en andere EU-landen. De dummy's zijn tijdsafhankelijk, zodat er rekening gehouden kan worden met de verschillende tijdstippen waarop landen lid zijn geworden en de mate van marktintegratie. Er worden verschillende tijdvakken in de periode 1961–2005 onderscheiden. De indeling van deze tijdvakken is gebaseerd op een statistische analyse die in Straathof *et al.* (2008) wordt toegelicht. De schattingsuitkomsten voor de IM-dummy's voor de verschillende tijdvakken zijn vertaald in goederenhandelseffecten. Tabel 1 presenteert de effecten van de IM op de totale Nederlandse goederenexport over de tijd. Indien het effect van integratie over de tijd geschat wordt, blijkt dat interne marktintegratie gemiddeld genomen 21 procent van de totale Nederlandse goederenexport verklaart tussen 1961 en 2005, en achttien procent in 2005.

Het effect van de IM op de handel in goederen varieert over de tijd, maar het EU-lidmaatschap heeft sinds de jaren zestig altijd extra handel opgeleverd. De eerste periode van de IM werd gekarakteriseerd door een snelle expansie van intra-EU-handel, en kwam tot uiting in een IM-effect van twintig procent van de daadwerkelijke handel voor Nederland tussen 1970 en 1972. De IM-bijdrage aan goederenhandel is in de jaren zeventig eerst gedaald om rond 1983 weer op het niveau van de periode 1970–1972 terug te keren. Een tweede piek deed zich voor in 1992,

Figuur 1

Goederenhandel tussen EU-lidstaten als percentage van de toegevoegde waarde in goederenproductie EU-15.

Bron: Straathof *et al.* (2008)

zodat de IM in de periode 1984–1991 gemiddeld ongeveer 24 procent van de goederenhandel verklaart. Deze piek vond plaats op het moment dat het Interne Markt-programma werd afgerond. Daarna daalt het aandeel van de goederenhandel dat aan de IM kan worden toegeschreven voor Nederland tot achttien procent van de export. De effecten van de IM op de import zijn over de gehele periode kleiner: voor 2005 verklaart marktintegratie in de EU twaalf procent van de goederenimport voor Nederland. Voor de EU zijn de effecten kleiner, ongeveer acht procent van de handel kan in 2005 aan de IM worden toegeschreven. Het totale handelseffect van de Interne Markt bestaat uit een uitbreidingseffect en een verdiepingseffect. Het uitbreidingseffect betreft de extra handel als gevolg van alle uitbreidingen van de EU tussen 1961 en het tijdvak in de linkerkolom van tabel 1. Deze uitbreidingseffecten zijn separaat in een schatting geïdentificeerd. In de periode 1992–1997 kan dus 23 procent van de Nederlandse goederenexport aan de IM worden toegeschreven, waarvan zes procent expliciet het gevolg is van de uitbreidingen tot en met 1995. Verdiepingseffecten zijn bepaald als het verschil tussen het totale effect en het uitbreidingseffect. Alle uitbreidingen van de EU hebben een positief effect op de handel met de nieuwe lidstaten gehad. De toetreding van Denemarken, Ierland en het Verenigd Koninkrijk in 1973 had het grootste effect (vijf procent van de goederenhandel). De toetreding van Spanje en Portugal in 1986 verklaart een procent van de handel. Het effect van de uitbreiding in 2004 is vooralsnog beperkt. Dat is niet verbazingwekkend, omdat de tijdsperiode te kort is om een significant effect vast te stellen.

Tabel 1

Aandeel van de Nederlandse goederenexport dat aan de Interne Markt kan worden toegeschreven¹.

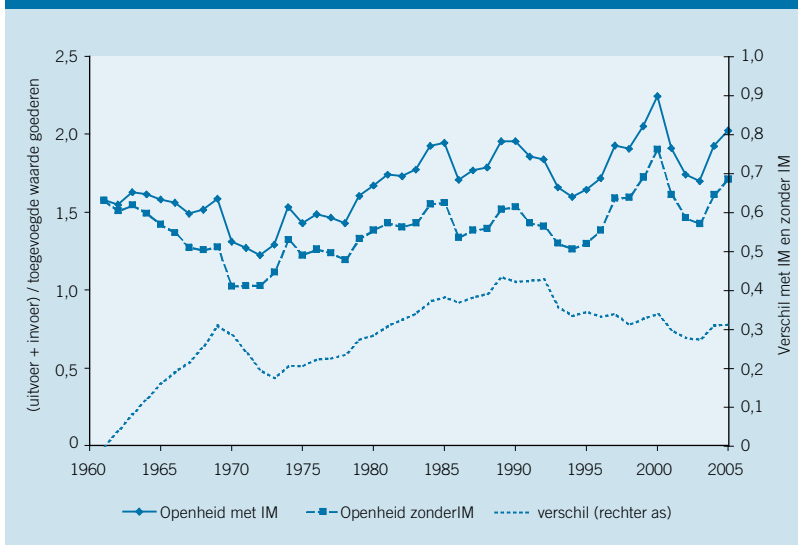
	Totale effect	Verdieping	Uitbreiding
1961–1969	0,12	0,12	0,00
1970–1972	0,20	0,20	0,00
1973–1983	0,19	0,15	0,05
1984–1991	0,24	0,18	0,06
1992–1997	0,23	0,17	0,06
1998–2005	0,18	0,11	0,07
1961–2005	0,21	0,15	0,06
2005	0,18	0,11	0,08

¹ De data zijn gecorrigeerd voor Nederlandse wederuitvoer. De geschatte effecten houden rekening met handelsverlegging.

Bron: Straathof *et al.* (2008)

Figuur 2

Openheid van Nederland met en zonder Interne Markt.

Bron: Straathof et al. (2008)

Effecten op inkomen

Internationale handel heeft een positief effect op productiviteit en economische groei via verscheidene kanalen. Een grotere openheid van de Nederlandse economie impliceert een grotere afzetmarkt en inkoopmarkt voor Nederlandse ondernemingen. Daardoor worden deze meer aan buitenlandse concurrentie blootgesteld en neemt de variëteit aan halffabricaten en consumptiegoederen toe. Een grotere effectieve marktschaal biedt meer mogelijkheden om schaalvoordelen te exploiteren. Investerings in onderzoek en ontwikkeling kunnen dan ook beter renderen en over de tijd kan de import van nieuwe producten spillovers van technologische kennis genereren. Dat leidt tot meer innovatie en technologische vooruitgang. Het duurt echter decennia voordat alle voordelen van grotere openheid gerealiseerd zijn.

Figuur 2 toont het effect van de IM op de openheid van de goederensector in Nederland. Deze figuur is gebaseerd op de resultaten die hierboven besproken zijn. Een stijging van openheid leidt over de tijd tot een hoger inkomensniveau. Schattingen van dit effect wijzen uit dat de toename in openheid tot gevolg heeft dat het bbp van de EU in 2005 ongeveer drie procent hoger is dan zonder de IM het geval zou zijn. Voor Nederland geldt voor 2005 een geschat effect op het bbp van zes procent. In een voorzigtiger scenario waarin openheid een kleiner effect heeft op het inkomen zijn deze inkomenseffecten respectievelijk twee en vier procent. Voor Nederland is de export gecorrigeerd voor wederuitvoer omdat deze veel minder toegevoegde waarde creëert per geëxporteerde euro. Volgens deze schattingen is bijna de helft van de uiteindelijk mogelijke inkomensstijging van het huidige niveau van IM-integratie gerealiseerd. Het andere deel zal naar verwachting de komende decennia neerslaan. De processen van reallocatie van productiefactoren, productiviteitsverbeteringen en innovatie die door de IM gestimuleerd worden zijn nog niet afgerond. Uiteindelijk kan de inkomensstijging acht procent in de EU bedragen en vijftien procent in Nederland.

Deze langetermijneffecten zijn alleen berekend voor de integratie van goederenmarkten. De integratie van dienstenmarkten draagt tot nu toe veel minder bij aan de inkomensstijging door de Interne Markt. De huidige integratie van dienstenmarkten draagt op lange termijn ongeveer drie procent extra bij aan de bbp-toename in Nederland. De IM heeft ook de bilaterale investeringen gestimuleerd. In 2005 verklaart de IM negentien procent van de binnenkomende directe buitenlandse investeringen in Nederland en vijftien procent van de uitgaande investeringen. Het effect op binnenkomende investeringen is groter omdat ook de binnenkomende investeringen uit niet-EU-landen zijn toegenomen, doordat de omvang van de IM toeneemt. Als gevolg van de Interne Markt kunnen producten binnen de EU gemakkelijker verhandeld worden en de grote markt is

een reden voor meer investeringen. Het effect van directe buitenlandse investeringen op het bbp is niet onderzocht.

Conclusie

De IM-integratie van de afgelopen vijftig jaar heeft met name de handel in goederen gestimuleerd. Het bestaan van de Interne Markt verklaart achttien procent van de Nederlandse export en twaalf procent van de import van goederen voor 2005. In het verleden is dit effect wel groter geweest, met name rond 1992, het jaar waarin het Interne Markt-programma is afgerond. In 2005 heeft de IM Nederland vier tot zes procent extra bbp opgeleverd. Dat is 1500 tot 2200 euro gemiddeld voor de Nederlandse burger. De effecten van de integratie van diensten- en kapitaalmarkten zijn kleiner, mede doordat het aandeel van diensten dat internationaal verhandeld wordt en de omvang van directe buitenlandse investeringen beperkter zijn. Nieuwe beleidsinitiatieven, zoals de Dienstenrichtlijn, zouden echter een grotere integratie van deze markten kunnen bewerkstelligen.

LITERATUUR

Anderson, J. en E. van Wincoop (2003) Gravity with gravitas: A solution to the border puzzle. *American economic review*, 93(1), 170-192.

CPB/SCP (2007) Marktplaats Europa. *Europese Verkenning 5*. Den Haag: CPB/SCP.

Emerson, M., M. Aujean, M. Catinat, P. Goybet en A. Jacquemin (1988) *The economics of 1992*. Oxford: Oxford University Press.

Europese Commissie (2002) *The macroeconomic effects of the single market programme after 10 years*. Brussel: Europese Commissie.

Molle, W. (2007) Vijftig jaar Verdrag van Rome. *ESB*, 92(4516), 164-167.

Straathof, B., G.-J. Linders, A. Lejour en J. Möhlmann (2008) *The Internal Market and the Dutch economy: Implications for trade and economic growth*. CPB Document nr 168.

Tinbergen, J. (1962) *Shaping the world economy*, New York: The Twentieth Century Fund.